

Erfgoed als culturele praktijk

Oud en Nieuw Zeeland: de blik van de creatieve industrie

De erfgoedlijnen gezien door jonge
creatieve ondernemers,
een kwalitatief onderzoek, maart 2023

Erfgoed als culturele praktijk

Oud en Nieuw Zeeland: de blik van de creatieve industrie

De erfgoedlijnen gezien door jonge
creatieve ondernemers,
een kwalitatief onderzoek, maart 2023

Marloes Matthijssen en Martien Luteijn

INHOUD

INLEIDING	5
ONDERZOEK	8
VOORSTELRONDJE	10
ERFGOEDLIJNEN, REACTIES	11
INSPIRERENDE ERFGOEDPROJECTEN	13
KEUZES UIT DE ERFGOEDLIJNEN, ASSOCIATIES	15
ZORGEN EN FRUSTRATIES	20
HET ÉCHTE ZEELAND	22
DROOMOPDRACHTEN EN -PROJECTEN	24
WENSEN	28
'STARTKLARE' PROJECTEN	30
EINDCONCLUSIES	34
DOCUMENTATIE	37
BIOGRAFIEËN VAN DE DEELNEMERS	38
TIPS VAN DE MAKERS	48

dit onderzoek is gedaan
in opdracht van:

INLEIDING

Hoe denkt een nieuwe generatie creatieve makers over het erfgoed van Zeeland? Wat is hun reactie op de erfgoedlijnen, de indeling en de thematiek? Gebruiken zij erfgoed in hun werk? Wat hebben ze nodig om dat (intensiever) te gaan doen? Welke stappen kan Zeeland zetten om creatief werk beter te benutten?

Tot ver in de twintigste eeuw was het beheer en behoud van erfgoed vooral een zaak van experts, met hulp van vele vrijwilligers. Het publiek moest zich aanpassen aan selectie en presentatie (bron: Het erfgoeduniversum, Halbertsma en Kuipers). Vanaf 1980 verandert dit en staan de verwachtingen en de belangstelling van het publiek steeds meer centraal. Dit zie je ook terug in het onderwijs: het autoritaire, klassikale onderwijs transformeerde tot talloze nieuwe systemen, die speelruimte en eigen verantwoordelijkheid benadrukken. Hogere en lagere cultuur gaan in Nederland steeds meer door elkaar lopen, de omgang met elkaar wordt informeel. Kinderen mogen zelf verhalen bedenken, er is geen goed of fout als het gaat om zelfexpressie. Jaartallen stampen verandert in 'zelf opzoeken', met de extra opdracht om er een mooie tekening bij te maken. Op de lagere school is ieder kind een kunstenaar. Maar na het jaar 2000 wordt van kunstenaars verwacht dat ze ook ondernemers zijn.

In 2021 deed de Boekmanstichting een nulmeting om de culturele sector van Zeeland in beeld te brengen. Zeeland staat in de ranglijst op nummer 12, de minst gunstige provincie wat betreft werkgelegenheid in de culturele/creatieve sector. Het aantal zelfstandigen in de creatieve sector van Zeeland wordt gesteld op 1495, maar wie zijn deze mensen, wat doen ze, waar hangen ze rond? Want broedplaatsen, ateliers, verzamelplaatsen voor de creatieve industrie in Zeeland zijn meestal kleinschalig of afwezig. Als je 'creatieve industrie Zeeland' opzoekt stuit je op een LinkedIn-groep met 426 leden, maar nauwelijks respons.

Uit de bronvermelding van het Boekmanoverzicht blijkt dat er nauwelijks recente informatie is over de kunst- en cultuursector en over de mensen die samen die sector belichamen. Wie zijn ze? Waar komen ze vandaan? Waar streven ze naar? Wat hebben ze nodig om hun werk goed te kunnen doen? Want het is één van de belangrijkste wensen uit het ontwikkelprogramma cultuur van de provincie Zeeland: "er is een nieuwe generatie professionals nodig om de cultuursector toekomstbestendig te maken. Dat vraagt om een nieuwe koers."

Erfgoed Zeeland is deze weg al ingeslagen met onder meer de projecten Zeeuwse Ankers en de erfgoedlijnen (2018-2020). De lijnen brengen een thematische ordening aan en zijn niet bedoeld als statisch overzicht, maar als gereedschap voor onderwijs, toerisme, zeelandmarketing en de

DE ZEEUWSE ZIEL ONTLEDEN

Hallo!

Wij zijn Marloes en Martien, schrijver en vormgever uit Het Badhuis in Middelburg, ons creatievenkantoor. Wij voeren een onderzoek uit voor Erfgoed Zeeland en we willen je graag even lenen. Je ogen, je oren, je hoofd, je hart en handen. Om samen de Zeeuwse Ziel te ontleden: bestaat deze wel en dwarrelt daar meer in rond dan een Zeeuwse knop, een plakkerige bolus en een stoïcijnse knol met vlechtjes in het haar?

We willen je graag bevragen over jouw band met Zeeland. Voorbij de clichés. Een liefdevolle blik of intense frustraties: hoe zie jij deze provincie, kan deze je inspireren? Dit onderzoeken we met een groep creatieve geesten, die we graag beter willen leren kennen. Want samen vormen wij de creatieve industrie in Zeeland (maar: we kennen elkaar nog niet echt). Wij zorgen voor een hapje en een drankje en omdat we je aan het werk zetten, staat er ook wat tegenover: een onkostenvergoeding van honderd euro en een bijzondere middag/avond.

Wil je mee doen, wil je meer informatie? Stuur dan een mail naar oudennieuwzeeland@gmail.com met een kort tekstje over waar je nu mee bezig bent (een afbeelding mag natuurlijk ook), en waar je werkt, dan kunnen we een datum prikken. We mikken op november/december en zoeken interessante ontmoetingsplekken op Walcheren, in Zeeuws-Vlaanderen en misschien ook op Schouwen-Duiveland of de Bevelanden, dat ligt er maar net aan waar iedereen woont en werkt.

Hopelijk tot snel!

Marloes Matthijssen (06-12022948)
Martien Luteijn (06-10843382)

cultuursector, als inspiratie voor gemeentelijk en provinciaal beleid. En ook voor nieuw creatief werk, nieuwe belevingen, producten, diensten. Goed gereedschap moet je vervolgens ook gaan gebruiken, maar corona drukte overal op de pauzeknop. En juist in de coronatijd werd duidelijk hoe precair de situatie is van vele creatieve makers.

We zijn blij dat Erfgoed Zeeland ons vroeg om een informeel onderzoek te organiseren naar de reactie van creatieven op de erfgoedlijnen, naast de enquêtes en onderzoeken die al een paar jaar gaande zijn. Want het is een vraag die ons ook bezig houdt: hoe bereik je nieuwe generaties creatieve mensen, hoe kun je beter met elkaar samenwerken, elkaars kennis en kunde, enthousiasme en visie benutten? Hoe zorg je dat het hier prettig wonen en werken is, ook voor makers? Met veel dank aan programmaleider Marc Kocken voor het vertrouwen, 'food for thought' en de open opdracht.

We willen de visie op erfgoed van een nieuwe generatie makers vastleggen maar ook hun vragen, twijfels, wensen en dromen. En deze delen met de gehele cultuursector, zodat er meer ruimte ontstaat voor andere perspectieven en meer samenwerking. Alleen leunen op het oude vertrouwde kan niet, dat verstikt het nieuwe. Hoe kan het één een voedingsbodem zijn voor de ander?

Uit 'Het Erfgoeduniversum' van Marlite Halbertsma en Marieke Kuipers: *"in het huidige erfgoeddebat zijn er drie centrale argumenten om erfgoed te behouden. In de eerste plaats is erfgoed een cultureel reservoir van mogelijkheden en voorbeelden voor architecten, kunstenaars en vormgevers van nu. Een bloeiend cultureel leven en een optimaal functionerende creatieve industrie bouwen voort op de culturele hoogten uit het verleden. In de tweede plaats draagt erfgoed bij aan sociale cohesie omdat het mensen verbindt op basis van een gedeelde identiteit en/of interesse. In de derde plaats draagt erfgoed bij aan de inkomsten via het toerisme, citymarketing en de vastgoedmarkt. Steden profiteren van de aanwezigheid van gebouwd erfgoed, museale collecties en een levendige, gevarieerde culturele omgeving."*

De theorie is er, de intentie ook. Maar hoe ga je van denken naar doen? We zijn letterlijk op de kaart van Zeeland gaan tekenen, wel met overtrekblaadjes om de oude landkaart te beschermen. Respect voor het oude, ruimte voor het nieuwe. Het verslag leest u hier.

Martien Luteijn, creative director
Marloes Matthijssen, schrijver
november 2022 – maart 2023

ONDERZOEK

Opdracht: toetsen of en hoe de erfgoedlijnen leven bij de creatieve industrie in Zeeland. Door open gesprekken aan te gaan en de onderzoeksresultaten vast te leggen in woord en beeld. Inzichten zijn te benutten voor nieuwe benaderingen en mogelijke opdrachten aan creatieven in 2023 en verder.

De deelnemers aan dit onderzoek zijn creatieve ondernemers en kunstenaars die toegepast werken, die blij worden van een vraag, verzoek, kader. Twintigers en dertigers, geboren in Zeeland of hier als kind komen wonen, die de provincie moesten verlaten voor een studie en werkervaring.

De leeftijd en levensfase van de deelnemers is bewust gekozen. Deze generatie komt terug, is net teruggekeerd, of is nooit weggegaan. Daar zijn keuzes aan verbonden, maar soms speelt ook het toeval mee. Sentimenten kunnen heel sterk zijn, want het is een moedige beslissing om je als creatieve maker hier in Zeeland te vestigen. Vooral als je van opdracht naar opdracht moet leven.

Stap 1 van ons onderzoek was een snelle inventarisatie van de Zeeuwse creatieve industrie, met een focus op de aanstormende generatie: wie zijn ze, wat doen ze, waar wonen ze? Filmmakers, fotografen, tekstschrijvers, muzikanten, beeldend kunstenaars, vormgevers, animatoren, modeontwerpers, meubelmakers en meer. Met roots in Zeeland, of nu werkzaam in Zeeland. We vroegen ook wie zij zelf zouden aanraden: niemand in Zeeland heeft een goed totaaloverzicht van de makers, kunstenaars, de 'creatieve industrie'. Maar informele netwerken zijn er wel, creatieven kennen elkaar.

De ingezette netwerken voor dit onderzoek: creatievenkantoor Het Badhuis in Middelburg en het stageprogramma, Cinema Middelburg, CBK en de Kinderkunstweek, facebookgroep Nieuw Zeeuws Licht, de nieuwe Zeeuwse kunstenaarsvereniging Wij Zijn De Zeeuwse Kunsten, Zeeuwse broodfondsen, Dockwize.

'Creatieve industrie Zeeland' is een dode LinkedIn-groep met 426 leden maar geen respons. Zowel het CBK Zeeland als de ZB zeggen er 'voor alle makers' te zijn, maar bereiken niet alle zelfstandige cultuurprofessionals, niemand heeft een actueel overzicht. Netwerken zoals CineZee brengen mensen in kaart en verbinden talent, de podia en festivals kennen elkaar goed en zetten initiatieven in als Popaanzee en Popsport in om jong talent te ondersteunen. Broedplaatsen zijn er nauwelijks in Zeeland, voor atelierruimte is een wachtlijst. Dockwize in Vlissingen biedt ruimte aan starters, maar een eigen kantoor of loods is een grote investering die niet altijd past bij beginnende creatieven.

Stap 2: we hebben met zeventien creatieven drie brainstormrondes georganiseerd. In de ochtend, middag en avond, om ons aan te passen aan schooltijd, reistijd en werkzaamheden. De groep die we hebben benaderd bestond uit 23 mensen. We hebben in het kader van de fair practice code het meedenken en brainstormen omgevormd tot een betaalde opdracht, die desgewenst ook op een CV kan worden gezet. “Kom conceptueel meedenken over het erfgoed van Zeeland (en ontmoet elkaar)”. Deze kennismaking en uitwisseling was voor ons een belangrijk en intrigerend element van dit project: klikt het onderling, vullen de deelnemers elkaar aan, ontstaan er misschien al nieuwe wilde plannen? Want dat is wat een levendig cultureel klimaat kenmerkt: steun, inspiratie, drive en samenwerking.

We hebben gevraagd of de deelnemers zich niet wilden voorbereiden, zodat ze ‘blanco’ de sessies in gingen. We hebben ze bevraagd over de erfgoedlijnen maar ook over Zeeuws erfgoed en het begrip erfgoed. We gebruikten een kwalitatieve benadering, omdat we hun meningen, ervaringen wilden vastleggen in een lichtgewicht narratief onderzoek. Wat is hun band met Zeeland, met erfgoed, waar hebben ze goede en minder goede herinneringen aan, welke verhalen boeiden hen in hun jeugd en wat hebben ze meegenomen in hun werk? Waarom zijn ze gaan doen wat ze doen? Welke hobbels en kansen beleefden ze onderweg?

We waren vooral geïnteresseerd in associaties vanuit hun eigen blik, vakgebied, studie, werkervaring. En hebben daarom overtrekblaadjes, post-its, pennen, potloden en stiften weggelegd, om tekenen, praten, associëren samen te laten gaan. We waren benieuwd of er nieuwe stippen en lijnen zouden ontstaan op de erfgoedkaart, of deze overeenkomen met de erfgoedlijnen of dat er sluiptweggetjes, nieuwe aftakkingen zouden ontstaan: nieuwe informatie voor de Zeeuwse erfgoedkaart.

Stap 3 is deze rapportage en een presentatie/terugkomdag, zodat de creatieven en medewerkers van Erfgoed Zeeland (en misschien meer geïnteresseerden) elkaar kunnen ontmoeten en kennis kunnen uitwisselen.

VOORSTELRONDJE

De zeventien deelnemers (alfabetische volgorde van achternaam):

- Onno Adriaanse, meubelmaker
- Noor Back, fotograaf en kunstenaar
- Catharina Clement, musicoloog en componist in opleiding
- Thomas Deurwater, filmmaker
- Mila Haak, filmmaker en schrijver
- Louis Hector, illustrator/animator
- Aron Ludikhuijze, filmmaker
- Thirsa Minnaard, label eigenaar, producer en muzikant
- Kioni Papadopoulos, fotograaf
- Nanda Raemansky, beeldend kunstenaar
- Anouk Van de Sande, concept/vormgeving/mode
- Indi Starrenburg, vormgeving en animatie
- Boaz Timmermans, fotograaf
- Vera Verseput, illustrator
- Matthijs Vuijk, filmmaker
- Wouter van de Watering, filmmaker
- Lara Zwaan, modeontwerper

(de bio's van alle deelnemers staan aan het einde van dit document)

ERFGOEDLIJNEN, REACTIES

Eerst een snelle inventarisatie: van de zeventien deelnemers hebben er vier van de erfgoedlijnen of van Zeeuwse Ankers gehoord. Via de etalage in de Looierssingel, de website Zeeuwse Ankers voor een zoekopdracht, het muziekproject Popmonument, de displays van Foodcurators in het landschap en in de boekhandels. Ook bekend zijn de bussen van de Monumentenwacht.

Vragen van de deelnemers:

- Is Erfgoed Zeeland een overheidsinstelling?
- Voor wie zijn de erfgoedlijnen precies gemaakt?
- Gaat het vooral om toerisme of is het ook om de eigen bewoners wijzer te maken?
- Hoeveel mensen werken er, wat voor soort banen zijn er, welke expertises en samenwerkingen?
- Horen musea erbij, archieven, bibliotheken?
- Wie mochten kiezen/bepalen wat er in de erfgoedlijnen kwam?

We openen samen het boek en de bijbehorende landkaart van Zeeland, met de erfgoedlijnen in verschillende kleuren.

- “Veel tekst, veel losse verhalen.”
- “Goed geschreven, je wil wel doorlezen.”
- “Je kunt er veel mee, ik heb meteen allerlei associaties.”
- “Waar stoppen de onderwerpen? 1960?”
- “Goed dat het niet om tijdsvakken gaat maar dat je binnen een thema door de geschiedenis en de toekomst kunt reizen.”
- “Een naslagwerk is een goede start, om meer te weten te komen. Maar wat is de volgende stap? Je kan over 50 jaar weer precies hetzelfde boekje maken. Komt er ook nieuw of ander erfgoed bij?”
- “Als ik foto’s zie dan wil ik altijd het liefst op play drukken, ik ben gesteld op bewegend beeld”.
- “Waren die lijnen op de kaart maar echte verbindingen, want dan zouden we sneller door Zeeland kunnen reizen.”

We praten over erfgoed: “wat je buiten de tijd tilt”. De groep associeert het met monumenten, musea, archeologie, archieven en bibliotheken. Er is bij sommigen verbazing dat het ook mag gaan over populaire cultuur, landschap en natuur, gewoontes, rituelen en gebruiken. En ‘gewone gebruiksvoorwerpen’, klein en heel groot (servies, meubilair, boten, vliegtuigen, parken, kerkhoven).

Erfgoed vormt het grootste deel van het cultuurbudget in Zeeland. De groep ziet de overlap met creatief werk: muziek, tekst, design, vormgeving, architectuur, interieurs, mode, ambacht, het kan allemaal erfgoed worden. Erfgoed en cultuur zijn dus heel breed - wanneer gaat het ene in het andere over? Hoe worden nieuwe fenomenen erfgoed? Wie bepaalt de waarde? Welke belangen zijn er, hoe weeg je ze af? Hoe bewaar je digitale vormen, is daar in Zeeland al een strategie voor? En welke nieuwe ogen kijken mee, behalve die van archeologen, historici, cultuurwetenschappers, archief- en bibliotheekmedewerkers?

DEELNEMERS

mogelijke deelnemers

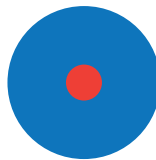

benaderde deelnemers

toegezegd

GEHOORD VAN ZEEUWSE ANKERS OF ERFGOEDLIJNEN?

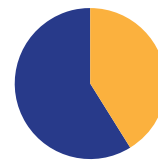

nee

ja

BIJ DE KOFFIE

bolus

taart

INSPIRERENDE ERFGOEDPROJECTEN

We kiezen enkele voorbeelden en fragmenten uit van boeiende recente erfgoedprojecten. We bekijken samen:

- Openingsfilmpje van Indi Starrenburg, gemaakt als stageproject: de clichés van Zeeland figuurlijk 'doorspoelen', zodat we over andere dingen kunnen praten. Oesters en bolussen, Duitsers in kuilen, de Zeeuwse knop, meerpalen, stikken en mutsen. Om te voorkomen dat dit project "strandt in de souvenirwinkel" met steeds dezelfde plaatjes en praatjes over zon, zee, strand, kitsch, folklore.
- Foodcurators: Placemarkers en Souvenirs. Op acht locaties verspreid over heel Zeeland. Je kunt plaatsnemen op een bank en wachten op een veerboot die nooit meer komt. Ecozeep ontdekken op het strand van Domburg. En een streekbiertje drinken van een dorp dat verdronken is. Foodcurators bedacht inventieve producten om de erfgoedlijnen zichtbaar

en beleefbaar te maken. Om nieuwe plekken en 'tussengebieden' te ontsluiten. Erfgoed wordt behandeld als wetenschap, gebaseerd op onweerlegbare feiten. Maar erfgoed kan ook ontroerend zijn, twijfel zaaiend, grappig en paradoxaal. Dan kan een verweesd praalgraf ineens een merk van borrelhapjes worden. Bijzonder aan dit project waren de vele lokale partners.

- Project Braakmanpolder, Geboortegrond. Juni/juli 2022. Teamwork rondom 'ompolderen' en het zeventig jarig bestaan van de Braakman. "Waarbij het landschap de drager wordt en de verhalen gehoord. Waar toeschouwers deelnemers worden, met de voeten in de klei en het hoofd in de wolken." Exposities, performances, fietsroutes, workshops, muziek, lekker eten. Door Carien Poissonnier, Tamara Dees, Marieke Polderdijk, Marinus van Dijke. En Saar Swinters, Broeder Dieleman, Eva Langerak.
- Het Zeeuws Museum als vaste gast op de Dutch Design Week: met de collectie op reis gaan, tentoonstellingen en workshops bedenken over de veranderende betekenis van lokale kleding en de duurzame mogelijkheden ervan. Fraai design. Mode en projecten stellen vragen over eigenaarschap, deconstructie en herschikking.
- Zeeuwse Ridders, een documentaire van Jacomien Kodde uit 2010 over ringrijden. Je ziet geen folklore maar een levende sport. Met fanatieke fans en deelnemers die gedreven oefenen. Ineens zie je overal oefenlaantjes op het platteland als je deze film hebt gezien. Kodde zoomt in op de concentratie die nodig is om een ring te kunnen steken, het plezier dat mensen met elkaar hebben maar ook kleine drama's: nemen jongere generaties het wel serieus? Je ontdekt codes en rituelen, zoals de witte kleding met de kleurige sjerp. Een lepel als pechprijs, vrolijk jonassen.
- Boer Broer van Anouk van de Sande uit 2018, ook aanwezig als deelnemer. "Een mini docu over boer broer en alles wat wél kan. Een bijzondere blik op het leven van een bioboer. In het groene gras, tussen de koeien, met een visie. Op naar de toekomst! Door zus Anouk". Een korte, vrolijke documentaire over boer Charl van de Sande ("met voice over en driewieler stunts door de dochters") en zijn eigen kijk op een gezond boerenbedrijf, gebaseerd op de kracht van de natuur.

KEUZES UIT DE ERFGOEDLIJNEN, ASSOCIATIES

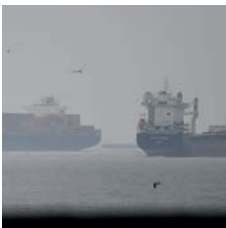
We bespreken kort alle erfgoedlijnen en kijken welke onderwerpen herinneringen en/of associaties genereren. Daarna kiezen we een aantal lijnen en gaan we schetsen op een oude topografische kaart van Zeeland, waar alle veerboten nog op staan. We zetten zelf stippen, lijnen, voegen nieuwe dingen toe. Herkennen de deelnemers de verhalen en thema's? Bij welke onderwerpen gaat het meteen kriebelen - in positieve of negatieve zin? Sommigen komen niet of nauwelijks aan bod, anderen blijken heel vruchtbaar om samen op door te gaan.

Groen: schorren, slikken en polders – land van overkanten

Geliefd. De groep ziet bij deze lijn sterke overeenkomsten met:

Mosterd/oker: Zwarte schuren en stoere paarden – leven en werken op het platteland

Opvallend veel creatieven hebben gewoond op het platteland, in dorpen. Met ouders die spullen paraat hadden: een lege schuur, een zolder, een boot, verfbussen. Een oude camera, dozen oude foto's, de gordijnen en sieraden van oma. Daar mochten ze vrij mee spelen. *"Verder was er niks, je moest zelf maar wat verzinnen"*.

De horizon, de wind, verlaten kilometers voor jezelf. Containerschepen die voorbij komen uit verre landen. Sierlijke oude gevels. *"Je wordt aan het fantaseren gezet en gaat dingen voor jezelf doen, pielen, creëren."*

Het strand is vaak druk en toeristisch maar in de polder en de dorpen ben je vaak alleen en dat is fijn, rustig. Schuren zijn de ideale ruimte voor grote kunstprojecten, zoals de Kunstschouw doet en soms Zeeland Nazomerfestival. En voor bandjes om te oefenen, daar is enorme behoefte aan.

Natuur: harde wind, hobbelige klei, hazen, vogels, Zeeuwse knollen. De horizon. Meidoorn en fluitekruid. Beter kijken, trager gaan, het kleine waarderen. *"Kijken, verzamelen. Een catalogus van grassen willen aanleggen, hoe ze bewegen in de wind, de kleuren."*

"Ik zat altijd bij mijn vader achterop de brommer. Nu rij ik zelf. Een rondje Wolphaartsdijk, het ultieme gevoel van vrijheid."

De provincie binnenrijden is een gevoel van dieper ademhalen, ruimte.

“Het is een aangelegd landschap, maar heel anders dan in Zuid-Holland met al die kaarsrechte sloten. Of Flevoland, dat voelt kunstmatig. Zeeland voelt oud.”

“In de Randstad zie je de horizon niet. Ik miste iets, voelde me onrustig. Nu woon ik weer hier en zie ik het ochtendlicht, de zon opkomen. Je wil gewoon zicht hebben, ver kunnen kijken.”

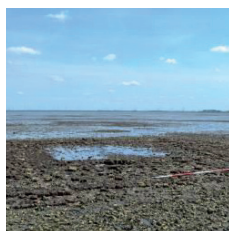
Zeeuws-Vlaanderen, een landje apart: *“naar Zeeuws-Vlaanderen gaan is merkwaardig, voor anderen is het verder dan voor ons, dus wij moeten meestal op reis.”* Zeeuws-Vlamingen zijn blij met de tunnel, maar ook boos vanwege de kosten. *“Ik mis nog steeds de boot.”*

Populieren, akkers. Saeftinghe en hoe spectaculair hoog je daar kunt klimmen en diep kunt zinken, een spannend oerlandschap.

Lichtblauw: strijd tegen het water – verdronken en herrezen

“Oh nee, altijd die ramp, alsof er daarna niets meer is gebeurd.”

“Er werd echt niet meer over gepraat. Maar wel al die aandacht, gedrevenheid, zorg en liefde, om gemeenschappen te herstellen en alles terug op te bouwen.”

Verdronken dorpen. *“Dat Reimerswaal echt een grote stad, was daar stond ik van versteld – die is echt helemaal weg.”* Potscherven zoeken, stukken baksteen van overstroomde huizen. De Plompe Toren. *“Iedereen had bij ons in de buurt wel stukjes thuis, van het Verdronken Land Van Reimerswaal, of het verdronken land van Zuid-Beveland. Je kon zo de schorren oplopen en gaan zoeken.”*

Bruin: Poort naar de wereld – ontdekken en ondernemen

Het favoriete thema van veel deelnemers, omdat het aansluit bij ondernemerschap, gedreven zijn: pionieren, ontdekken, avontuur. Kansen zien, benutten. Heb je een goed idee, dan moet je gewoon beginnen, het maakt niet uit waar. Wel heel anders dan de lijn van landbouw en industrie, die is *“te kolossaal, destructief”*. Liever kleinschalig en persoonlijk, duurzaam. Bij boeren kopen, kunstenaarsateliers, samenwerkingsverbanden.

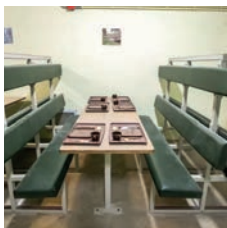

In het erfgoed: fraaie gevels. Havens, pakhuizen. Kruiden, stoffen. *“De slavernij is wel problematisch. Staat dat wel goed in het boekje en in de erfgoedlijnen?”*

Het verhaal van de goudschat in Serooskerke en de leuke podcast. *“Van wie is dan het geld, van wie is erfgoed? Was het echt van een piraat?”* Het verschil tussen kapers en piraten blijkt niet zo groot.

dan nu." Trekpaarden, jaagpaden. Schip De Vrijbouter.

Rood: Sterk Zeeland – strijdtoneel in de Delta

Forten, fortificaties, oorlog. De inundatie, verwoeste binnensteden.

Bunkers, spannend als kind. Mysterieuze plekken, rij na rij in het landschap. *"Er zit nog zoveel onder de grond, of is overwoekerd."*

De atoombunker in de HZ, hoe mooi die bewaard is. *"Bizar dat het koude oorlog-gevoel weer terug is."*

Paars: Heren en kerken – macht en geloof

Dit thema genereerde veel persoonlijke verhalen:

"Het strenge, afkeurende geloof, dat is de duistere kant van Zeeland."

Zondagsrust, zondagssluitingen, sociale controle. *"Goed dat het thema gekoppeld is aan macht, want daar gaat het eigenlijk over."*

"Beklemmend."

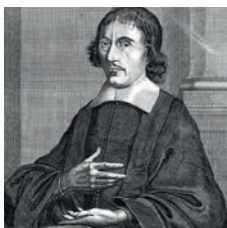
"De hoedjes en de rokken. Dat sommige kinderen niet met je mochten spelen."

"Nog steeds toneelstukken willen verbieden omdat er een vloek in zit."

"Ik voel me als LHBTIQ+ in sommige dorpen echt onveilig, weggekeken, als ik daar ben met mijn partner en we lopen hand in hand."

"De reden waarom ik weg móest als twintiger."

"Net als in een oude film, de kleding, de sombere gezichten. Alsof de tijd heeft stilgestaan. Mensen in de Randstad snappen de impact niet."

Over de naam van de lijn:

"Waarom nou héren en kerken?"

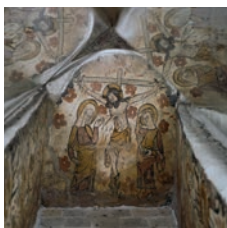
"Altijd die mannen, verhalen van mannen, de belangen van mannen."

"De geschiedenis van de winnaars en de bully's."

Thirsa woonde in Arnhem en stond in de PZC met een uitgebreid artikel over haar platenlabel en technomuziek. Ze kreeg leuke reacties maar ook veel afkeurende blikken. Mensen bevroegen zelfs haar ouders. *"Want het was goddeloze muziek en dat sta je toch niet toe?"*

Kerkgebouwen die leeg staan moeten zeker herbestemd worden, want ze staan op belangrijke punten in dorp en stad, bepalen de sfeer en identiteit van een plaats. *"Veel liever herbestemmen dan slopen."* Wonen in een kerk is helaas heel duur, vanwege het verbouwen en de energiekosten. *"Broedplaatsen, ateliers, dat zou mooi zijn, daar is enorme behoefte aan."* In Sas van Gent is in een

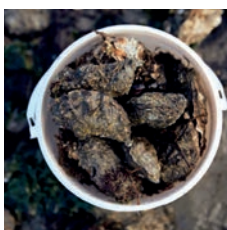
kerk een markthal met lokale producten – om boodschappen te doen, maar ook met werkplekken en een sociaal eetproject.

Scheldegotiek: Nanda bleef een aantal dagen overnachten in de Sint Baafs tijdens de kunstmanifestatie in Aardenburg, als beveiliging/bewaking. *“Dat was magisch. De kolossale ruimte en proporties, de oude pilaren. De afwisseling van stilte en kleine mysterieuze geluiden. Het licht door de ramen, elk keer totaal anders.”*

Slot Oostende: *“er zijn weinig kastelen in Zeeland waar je in mag, deze is dan eigenlijk verdwenen maar toch bewaard gebleven. Slot Oostende is interessant gerestaureerd en de brouwerij heeft lekker bier, het is echt een bijzondere ontmoetingsplek geworden.”*

Donkerblauw: Zilt en zoet – smaken van Zeeuwse bodem

Mossels, oesters, zelf vis vangen. De scheermessen en schaal- en schelpdieren van Seafarm, de viskwekerij. *“Vroeger was er een loketje, dan ging iemand scheermessen voor je scheppen, in Spanje en Italië worden die volop gegeten maar hier moest je er echt om vragen.”*

Yerseke. Dankzij de Belgen zijn wij onze producten meer gaan waarderen.

Bolussen meenemen voor familie en vrienden.

Moestuin en bloementuin door elkaar.

Het Zeeuwse bakboek en bakblik, altijd weer die Zeeuwse knop.

“In Zeeuws-Vlaanderen praat je niet over het weer maar waar je goed kunt eten, wat het beste restaurant van de omgeving is.”

Geel: Het Zeeuwse licht – de kust ontdekt

“Daar knap je echt van op. Als je ziek bent, verdrietig.”

In je eentje of met een dierbare gaan wandelen. De zee, het geluid, het licht. Blue zones. Maar er is weinig meer over van het kuuroord-karakter. Wellness is vooral op vakantieparken gesitueerd en heel duur, toeristisch. Sauna's zijn verdwenen.

Mondriaan. Toorop, Jan en Charley.

“Perfect licht om te filmen.”

Meerpalen, texturen van het zand, stroomgebieden en geulen, water dat de snelste weg kiest.

Sterren, zon en maan, elementair en oeroud, tijdloos.

Kusttoerisme: de haat-liefde verhouding, eerste baantjes in de horeca, de eeuwige Duitsers, de kuilen, drukte. De meesten hebben liever een klein onbekend strandje. Maar toch blijft het indrukwekkend en leuk, de mooie kust, zeker vergeleken bij het betonnen België. Vlissingen, zoveel culturen op het strand, mensen met enorme koelboxen, yoga mat, akoestische gitaar of boombox.

“Kaapduin, die trap op de ochtend, schaduwen als zonnetje nog niet op het hoogst is, alles zo fris.”

Zwart: Nieuw-Zeeland – moderne bedrijvigheid in een veranderend landschap

Veeteelt, zware industrie, archaisch. Gevaar, destructief. Lege terreinen, geblindeerde ramen. De deelnemers voelen zich meer verbonden met de lijn ‘Poort naar de Wereld’, als avonturiers, ontdekkingsreizigers, pioniers, dan met de lijn ‘Nieuw-Zeeland’: weerzin tegen zware industrie, vervuiling, het ingrijpend veranderen van het landschap. *“Dow, Yara en Zeeland Refinery staan in de top tien van grootste vervuilers van Nederland.” “Gaat lijnrecht in tegen wat Zeeland zo mooi maakt.”*

Windmolens. Spectaculair: de containerschepen, de loodsboten in Vlissingen. Borssele, de Kaloot, strand met uitzicht op de industrie, fossielen zoeken, haaiantanden. Vissen bij de kerncentrale. Verdeeldheid over het plan om er twee centrales bij te zetten.

ZORGEN EN FRUSTRATIES

We lassen tien minuten de vrijheid in om ongegeneerd klagen: deze generatie wordt niet meer lastig gevallen met ‘geen cent te vee ‘oor’ van Zeeuws Meisje margarine. Wat ze wel beu zijn: de eeuwige watersnoodramp, het oude strandhuis van Zoutelande/Bløf, klagende boomers, bekrompenheid, geslotenheid, allergie voor een spontaan praatje, dat anderen lachen om je accent terwijl je zelf denkt dat je geen accent hebt, de beschuldiging stug of trager te zijn, klagen over dat het ‘ver weg’ is terwijl zij altijd moeten reizen, massa’s mensen op het strand, vakantiehuisjes die het landschap verpesten, zeelandmarketing die al decennia lang hetzelfde platte plaatje schetst, geforceerd hip doen, geen huis kunnen kopen omdat alles een duur seniorenappartement wordt, *“of je wordt overboden door een stel uit Rotterdam of Utrecht”*. Al die kleine stationnetjes waar de trein moet stoppen. Nergens kunnen komen zonder auto. *“Oh en de muziekketse van Omroep Zeeland Radio, wie kiest die muziek? De tijd heeft daar echt stilgestaan.”*

Serieuzer: je moet de provincie uit voor een opleiding. Je voelt je toch een buitenstaander: *“Zeeuwse studenten hebben een ander ritme, met meer rust, meer de wens om ambachtelijk te werken”*. De meeste deelnemers keerden terug omdat ze geen zin (meer) hadden in de dure, drukke (Rand-)stad. Er zijn zorgen over werkgelegenheid en de braindrain in Zeeland. Maar wat de doorslag gaf waren rust, ruimte, betaalbare huizen, kinderen willen, een moestuin, dicht bij familie wonen, bij vrienden die zijn gebleven.

Coronatijd was een tijd van soulsearching. Bij een gebrek aan opdrachten ging iedereen zelf op onderzoek uit, werkte aan kunst en ambacht vanuit een intrinsieke motivatie.

Zorgelijk: er is geen kunstklimaat. Geen opleidingen. Er zijn wel instellingen, maar die geven nauwelijks opdrachten. Er zijn geen broedplaatsen, wel een paar atelierclusters maar die hebben een wachtlijst (MAS) of verdwijnen (Kipvis). Zeeland vergrijsd. De groep heeft last van behoudende regels, ambtenaren die bij voorbaat nee zeggen op ideeën. Ook panden die lang leeg staan mag je niet tijdelijk benutten als atelier, ontmoetingsplek, maar ineens is er wel een kledingbank of een pop-up winkel. *“Hoe werken die dingen, hoe regel je dat, hoe maak je aanspraak op ruimte? Waarom weet een enkeling het wel, dat er kansen zijn?”*

Zeeland lijkt steeds meer op senioren en gezinnen gebouwd. Jongeren lijken synoniem met lawaai, overlast. Wijkhuizen, ontmoetingsplekken, oefenruimtes, alternatieve sportveldjes en

skatebanen zijn verdwenen, uitgekleet, op winderige verwegplekken gezet. *“De schaarse plekken die er nog zijn moeten echt worden gekoesterd.”* Tieners hebben nauwelijks plaatsen om gezellig en comfortabel rond te hangen.

Als er wel cultuurbudget is, dan is nieuw het toverwoord: nieuw talent, de nieuwe lichting. Maar er is nauwelijks zicht op een carrièrepad, mid career makers zijn niet in beeld. “Je kunt niet eeuwig een talent blijven, een belofte.”

“Je moet je elke keer weer gaan voorstellen aan nieuwe projectmedewerkers, beleidsmedewerkers. Er is geen geheugen. Hoe vind je elkaar?”

“Het voelt hier helaas nog niet als een geschikte plek om lekker te bouwen aan je carrière.” “Als steeds alles nieuw moet, dan getuigt dat van dezelfde wegwerpmentaliteit zoals die is ingebouwd in spijkerbroeken en apparaten.”

Dat toerisme meer kwaad dan goed kan doen merken wereldsteden en cruisehavens al. Bouw je een voorzieningenniveau of cultureel aanbod op gasten, of op bewoners? Marketing en voorlichting lijken altijd op toeristen gericht, niet op de eigen inwoners. Er zijn al spookplekken, spookstraten, spookwijken, waar teveel woningen tweede huizen zijn. Het is moedig dat de gemeente Goes dit aan banden gaat leggen. Huizen zijn om in te wonen.

Wat maakt erfgoed erfgoed? *“Liefdevol bewaren”*, dankzij familie, gemeenschappen, machthebbers. Via verhalen, objecten, monumenten - tastbare herinneringen. Dat gaat in golfbewegingen van behouden en leren, vernieuwen. En onderwijzen. “Vrienden en familie begrijpen meestal niet wat je doet, ze denken dat het een hobby is.”

“Tijden veranderen. We zijn nu eindelijk af van Zwarte Piet en denken anders over slavernij”. “Ik ben best woke voor een dorpeling. Het is goed dat we vriendelijker, meer open zijn.”

Nog genoemd:

Bezoekerscentra en exposities die al decennia lang hetzelfde zijn.

Monumenten met een tien voor het onderhoudsniveau, maar het gebouw staat verder leeg en kunstenaars, makers, snakken naar ruimte. Naar opdrachten.

“Je krijgt geregeld de boodschap ‘vroeger was alles beter, het beste is al geweest, de boel is af.’ Het is een museum-mentaliteit die verstikkend kan werken: “liever niet ademen, want dat tast de objecten aan.”

De compensatie voor de marinierskazerne: wel een zwaarbewaakte gevangenis, helemaal niets naar cultuur.

HET ÉCHTE ZEELAND

Toch is er heel veel liefde voor Zeeland. En de neiging om de provincie te vuur en te zwaard te verdedigen. De deelnemers hebben allemaal het idee dat veel mensen het echte Zeeland niet of nauwelijks kennen. Alleen de toeristische highlights afvinken is niet genoeg. "Wij weten hoe mooi en leuk Zeeland echt kan zijn."

Wat zijn de parels van Zeeland, waar word je zelf het meest enthousiast van, waar neem je vrienden/familie mee naar toe?

Algemeen:

Zeilen. Wandelen. Zwemmen. strandjes. Oranjezon (het mooi, de plek om bij te praten,

"Bos, duin, zee, herten, wilde paarden, altijd de moeite waard"). Uit eten bij kleine leuke tentjes. Vroeg opstaan, de zonsondergang. Spectaculair als het stormt. De mythische zeevonk. Sterrenkijken, bandjes kijken, films. Het Zeeland Nazomer Festival in het landschap, op merkwaardige plekken, met busvervoer. Een (bij)baan als strandwacht, kunnen helpen. Zeehonden en bruinvissen

Varen. Privé-eilandjes, steigers, kleine vaakst van alles genoemd, in elk seizoen lekker te zwijgen, verdriet weg te lopen.

de adrenaline, mensen spotten.

Gesorteerd op eiland/regio:

Walcheren: een rondje Veerse Dam, Veerse Meer. SmithArt, een nieuw cultuurpodium in Middelburg. De Vleeshal, *"fantastische programmering, eigenzinnig en uitgesproken"* Film by the Sea en CineCity en dan na een film uitwaaien op het strand, de film laten indalen, er over napraten (*"bijna niemand doet dat!"*). De muziekschool in het mooie straatje van de Kuiperspoort, dat de muziek uit de ramen komt. Buitenplaats Ter Hooge, waar componisten en musici regelmatig mogen optreden. Park Poëzie, een festival met kunst en gedichten in mooie tuinen, *"door de mensen zelf geïnitieerd, gefinancierd, je kwam op prachtige plekken."* De trappen van Dishoek. Het 'takkenstrand' tussen Vlissingen en Dishoek, *"daar mag je een vuurtje stoken, de hond mag mee, heel vrij"*. City of Dance. Cinema Middelburg, met een minibios voor cult en niche, *"je eigen film mag daar ook draaien"*. Sebastiaan den Herder vintage couture en de tweedehands kledingwinkel op de Vlasmarkt. De varkensschuur in Souburg waar bandjes

Spot en De Piek. De voormalige kunnen oefenen en opnemen.

Schouwen-Duiveland: Ouwkerk, Zonnemaire, de Bommenede. Getijdehaventjes. Het Watersnoodmuseum met diverse kunstenaars, makers. De Deltawerken. De en manifestaties georganiseerd Verseput, de vader van Vera: Anywave, Giro de Picnic, Club Zonnemaire, BoerenBioscoop. *“Theater, muziek, kwam kijken en deed mee.”*

Grevelingen, en hun exposities vele festivals door (o.a.) Jaap

Zonnemaire Buitengewoon, beeldende kunstmanifestaties, de kunst van de raarste dingen, iedereen

Bevelanden en Tholen: Podium Reimerswaal - *“een baken in een cultureel niemandsland waarvan de subsidies zijn afgepakt, de favoriete try-out plek van veel grote cabaretiers vanwege de persoonlijke ontvangst, het fijne publiek en het mosselpannetje”*. Houtzaagwerf, helaas ter ziele. EEF. De atelierroute veel reuring. Het bizarre ‘Obesitas Plein’ in Goes van snackbar Wendy’s die de Amerikaanse Wendy’s

Restaurant De in Tholen brengt en het verhaal weerstaat.

Zeeuws-Vlaanderen: spectaculair Saeftinghe en café Het Verdrongen Land, met prullaria, tapijten en nestkasten buiten en binnen het gebouw. *“De vogels vliegen zo door het café”*. Hotel De Milliano in Breskens, een tijdmachine. Weeshuis en hangplek Het Hoompje in Sluis, *“knapte iemand het maar mooi een magische plek”*. stadhuis van Terneuzen *“cult”*). Het Ledeltheater oude glorie hersteld. *plezier mee, locaties zijn Terneuzen en het voormalige COC in West-Zeeuws-Vlaanderen. “Je kon een vegetarische maaltijd eten, met mensen praten, bandjes kijken. Dat jongeren. Echt van onszelf, niet voor de toerist.”* en de bus naar Gent.

op”. De Verbeke Foundation net over de grens, TreurTrips langs industrie en lelijke projecten. Het (“daar worden zelfs T-shirts van verkocht, het is in Oostburg, het fraaie jaren ‘50 interieur is in Kunstenfestival Aardenburg, “locals helpen met veel soms heel bizar, kunst van hoog niveau”.

De Pit in was voor en door Zeeuwse Cinema Sphinx in Gent

DROOMOPDRACHTEN EN -PROJECTEN

Opvallend: tijdens de lockdowns initieerden alle deelnemers diverse eigen projecten, vaak verbonden aan het landschap en de geschiedenis van Zeeland (en West-Brabant). Iedereen heeft een sterke intrinsieke motivatie om met de eigen roots bezig te zijn, dit onderwerp te verdiepen en te verbreden. Welke projecten zijn al gestart, of zouden ze graag willen starten?

Een goede opdracht geeft conceptuele kaders mee maar nodigt mensen ook uit om vanuit hun specifieke expertise iets goeds te ontwikkelen, samen te werken. Niet meteen de nee en de begrenzingsen, maar eerst open onderzoeken. Vragen stellen. En veel erfgoed is nu nog niet in beeld: zo wordt er enorm veel in depots bewaard, van musea maar ook van gemeentehuizen vanwege de kunstkoopregeling. "Waarom kunnen we die collecties niet zien?"

In Valencia kun je een fietstocht doen met een Nederlandse gids die daar woont. Je krijgt een geweldig beeld van hoe de stad echt is, gekke dingen over politiek, verborgen pleintjes en kriskras routes. En Zweden had een geweldige toeristische stunt waarbij je gekoppeld werd aan een enthousiaste Zweed. Idee: jonge kunstenaars en creatieven inzetten als Zeelandhost, een echte Zeeuws als tourguide. Die ook nieuwe routes door Zeeland ontwikkelen – meteen een mooie bijbaan waardoor je meer tijd aan je kunst kunt besteden.

Nieuwe plekken maken zoals het keramiekatelier van Gerdi Zwaan in Middelburg: apparatuur en materialen zijn aanwezig, je mag helemaal zelf aan de slag volgens je eigen plan. Maar er is een expert stand-by voor als je tegen vragen, belemmeringen opbotst. Mid-career kunstenaars en veteranen, werkende kunstenaars met enorm veel ervaring.

Junior-mentorschap, vertellen op scholen. Onno: *"leraar Bas van Damme van Nehalennia nodigde me uit om te vertellen wat ik nou precies deed op de Design Academy. Daar mocht ik ruim de tijd voor nemen, niet tien minuutjes tussendoor. En dan krijg je fijne vragen als 'mag ik jou bellen voor specifieke vragen?' Dat je aan schoolklassen kunt vertellen dat het wél kan, je hart volgen om bijzondere meubels en kunstinstallaties te maken."*

Lokale opdrachten met impact, zoals werken voor het ZNF. “Die hebben weleens gezegd ‘we willen niet een Zeeuws Oerol zijn’. Maar waarom niet? Toon lef en wees juist wél een Zeeuws Oerol, waar mensen echt voor op reis gaan, zich helemaal in onderdompelen. En verknop dan lokale mensen voor meer kleine en grote programmaonderdelen, voor een totaalexperience met natuur en kunst en eten – via schrijvers, decorbouwers, muzikanten...”

Een erfgoedfestival. Of een festival in slow motion: de kans en het vertrouwen krijgen om een half jaar intensief met één onderwerp bezig te zijn. Zoals de Plompe Toren, het enige restant van het verdronken dorp Koudekerke. Die toren in het lege land is een geweldig beeld. Geef een zestal creatieven de opdracht om hier iets eigens mee te doen, dan krijg je gegarandeerd zes totaal verschillende kanten van die toren. Een film, een verhaal, theater, audio, een strip? Alles kan.

Thirsa is blij met haar verhuizing naar Rotterdam en voelt zich helemaal los van Zeeland, ze is haar eigen sound aan het creëren. Ze kan zich wel voorstellen dat ze bepaalde geluiden van de omgeving zou sampelen, maar het resultaat wordt dan waarschijnlijk heel anders, veel abstracter. Ze denkt met veel plezier terug aan een samenwerkingsproject met andere producers: ze huurden een groot huis op een Zeeuws vakantiepark, bouwden zelf drie studio's en namen nieuwe dingen op in een oude wijnkelder. “In een razend tempo ontstonden zo nieuwe tracks en album ideeën, en het was heel leuk om ieders werkproces te zien.”

Thomas en Wouter: “Zeeuwsche Zoute in Bruinisse was een fijne opdrachtgever. In een prachtig landschap en met een bijzonder product, zout maken van Oosterscheldewater. We mochten alles filmen, overal op scherp stellen, overal een verhaal van maken. We raakten echt geïnspireerd hoe je op vele manieren duurzaam kunt ondernemen, midden in de natuur.”

Matthijs: “ik maak een documentaire over de voormalige kerk van Kortgene, waar mijn oma altijd kerkte. De Nicolaaskerk. Een gebouw uit de 13e eeuw, met zoutresten van de Watersnoodramp. De kerk is opgekocht door Ruben van Zwieten, de “Zuidas-predikant”. Hij wil er een mindfulness

centrum van maken met dure appartementen. Een multifunctioneel gebouw met een gigantische bar, qua marketing is het duidelijk op de Randstad gericht en niet op Kortgene of Zeeland. Ik volg het proces, interview mijn oma en haar vriendenkring maar ook Van Zwieten, die mij fascineert: iemand van buitenaf komt een ingrijpende ingreep doen in het dorp, iemand met dadendrang en drive. Hij krijgt dingen veranderd die al honderden jaren hetzelfde waren. Hoe overtuigt hij, hoe krijgt hij zijn zin? Neemt hij de lokale mensen erin mee of is dat niet relevant?" We hebben ook de gehele kerk gescand om er een VR experience van te kunnen maken.

Nanda: Het Hoompje in Sluis was een klooster en later een kostschool. Het is een mooi complex van lege panden en bijgebouwen. Jongeren hingen hier graag rond, tot er brand uitbrak. Nu is het gebouw overwoekerd door brandnetels en staat het op instorten. Heel zonde, want er is ontzettend veel behoefte aan een jeugdsoos, plekken waar je elkaar kunt ontmoeten. Het Hoompje is een favoriete plek voor urbexers (urban exploring). Urbexen gaat om ontdekken, foto's maken en respectvol omgaan met erfgoed: "take nothing but pictures, leave nothing but footprints." Urbexers zijn geïnteresseerd in historie, architectuur, erfgoed: vooral lege kerken, verlaten ziekenhuizen, bunkers - geheimzinnige plekken die lijken op een filmset. "Knapte iemand het maar op."

Ik mis de boot, een soort varende dorpspomp. In de nieuwe boot zit iedereen in een soort cinema opstelling, in de oude waren tafeltjes. Iedereen schoof bij elkaar aan, bekenden en vreemden die je leerde kennen door de reis, de regelmaat. Een glimlach of hoofdknik werd dan een praatje, je had een halfuur niets te doen en kon dan prima bijkletsen. Ik mis zelfs de slechte koffie en de erwtensoep. Waar vaart ie nu, Sicilië? Hadden ze maar stoeltjes en tafeltjes bewaard, een stukje van de kantine. Je zou die ontmoetingsplek fysiek of virtueel na willen bouwen.

Louis: In Tholen werd een open vraag uitgeschreven – waar willen we cultuurpotjes voor reserveren? Mensen werden geholpen bij het inschrijven, het schrijven van plannen. Geld kon worden benut maar ook middelen, menskracht: het was een grote uitnodiging om samen te werken. Er kwamen en komen allerlei wensen uit en slimme plannen. De toestroom naar de stad verbeteren was zo'n onderwerp waar we samen over gebrainstormd hebben en het antwoord was een nieuwe weg: creatieven zien letterlijk slimme paden, die er nog niet zijn

maar wel kunnen komen. Een lokaal loket voor dit soort hulp en uitnodigingen voor brainstorms, denkopdrachten zou zeer welkom zijn.

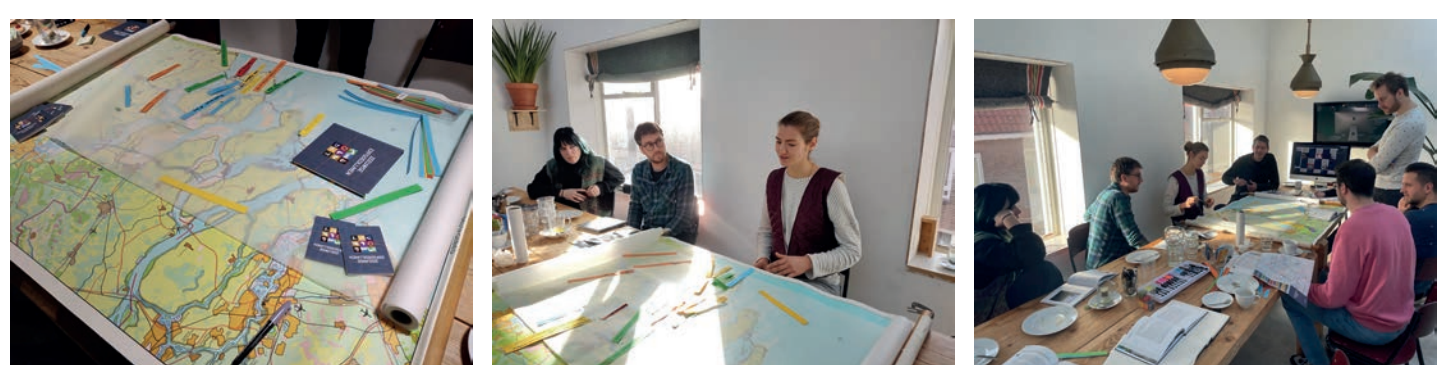
In Tholen is een atelierroute, maar waarom zou je niet ook routes bedenken met ambachten erbij? Dat mensen langs kunnen gaan, hele verre kun je ook met een e-bike doen: allerlei dorpen aandoen en kijken in ateliers, winkeltjes. Kleine ondernemers erbij, food, alles dwars door elkaar.

Aron: Time-lapse projecten, zoals op het strand tijdens Film by the Sea. We hebben 24 uur lang foto's gemaakt op dezelfde plek. Ik moest af en toe weg om een nieuwe accu te halen en ik verbaasde me dat het elke keer totaal anders was – de lucht, de zee, de sfeer. Magisch.

Zeeland is op zichzelf al een filmset. We hebben een keer midden in de nacht op het strand opgenomen, de decorstukken los weggezet op het zand. Niet eens verhullen dat je daar bent, met de wind en de donkere sterrenhemel, het was lekker surrealistisch.

Michiel de Ruyter en de Slag om de Schelde brachten een hoop leven en spanning teweeg: de vele figuranten, de sets. Het stadhuis van Middelburg was heel vet belicht. Het was fantastisch om de stad zo te zien en mee te mogen doen. Je zou die filmsfeer ook in een route kunnen stoppen, langs filmische plekken, sets voor gemaakte en toekomstige films.

Boaz en Kioni: het HZ gebouw heeft een atoombunker die schreeuwt om benutting, het is een verborgen plek die Middelburg veel minder braaf zou maken. Het zou een te gekke club zijn, we missen in Zeeland plekken voor uitgaan tot laat in de nacht. Een onwerkelijke sfeer, alles is zo goed bewaard gebleven.

WENSEN

Wat hebben deze creatieven nodig van instanties als Erfgoed Zeeland?

Data

“Informatie, verbinding. We missen een database van makers, een lijst met skills en expertises, contactgegevens: dit zijn de fotografen, illustratoren, schrijvers, dit zijn de mensen die je kunnen helpen met een project.”

“Waar blijft het digitale? Hoe bewaar je dat, benut je dat?”

“Bekende gezichten, om vragen aan te kunnen stellen. Hulp bij het benutten van informatie - een krantenbank, archief, hoe doe je research.”

“Feiten, de logische lijnen, oorzaak en gevolg - wat is er gebeurd in het verleden, welke verbindingen, lijntjes, lagen zijn er naar het nu? Historische kennis.”

Opdrachten

“Opdrachten. Specifieke opdrachten, maar die wel open durven laten.”

“Co-creatie. Creatieven en experts koppelen aan elkaar.”

“Opdrachten of onderzoek uitschrijven voor een langere periode. Dat je je echt kunt inleven in iets, je mag verdiepen. Niet zoals het altijd gaat, snel-snel op het allerlaatst. Laat ons aan het begin al meedenken.”

“Helpen met de grotere lijnen, strategie, communicatie.”

“Niet zelf die vormgeving gaan doen of altijd die ene kracht weer inhuren, maar opdrachten laten rouleren.”

Faciliteren

“Mentorschap: connecties met vakmensen.”

“Hulp bij offertegesprekken, wederzijdse verwachtingen, kaderen.”

“Toegang: tot mensen, ruimtes. Sleutels voor deuren die normaal dicht zitten.”

“Hulp met logistiek, spullen, slaapplekken voor een crew.”

Lange termijn

“Niet steeds bij nul beginnen, met inventariseren en er daarna niets mee doen: we zijn er en we barsten van de ideeën.”

“Het vertrouwen krijgen dat je ergens één of twee jaar van je leven aan kunt wijden. En dat je jezelf daardoor niet in de voet schiet. Je wil je soms zo graag langer aan één project verbinden, daarvoor gevraagd worden. Dat is een eer.”

Communicatie

“Er is echt een communicatiefunctie of een digitaal platform nodig om alle versnipperde informatie bijeen te brengen, zodat die ook benutbaar is. Evenementen, samenkomsten. Spullen en ruimtes om te delen of huren. Opdrachten, uitwisseling. Er is nu niet het gevoel van een gezamenlijke kunstsector, een vruchtbaar cultuurklimaat, omdat er zo weinig informatie en ontmoeting is.”

Ontmoeten

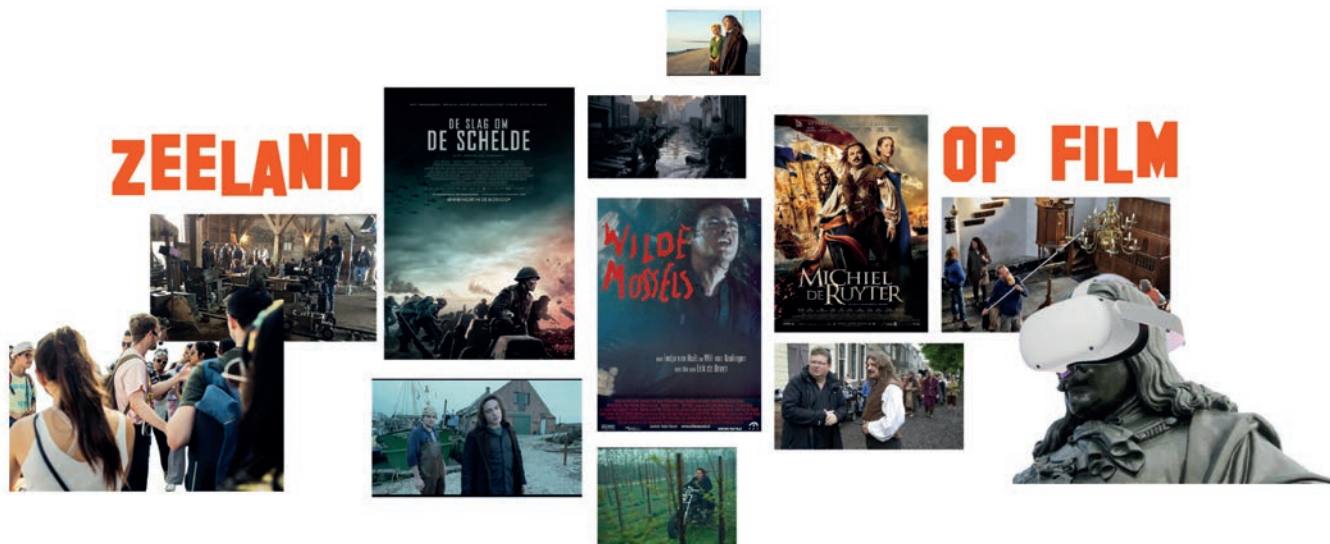
“Niet te chauvinistisch zijn, kleinschalig, zaken juist zien als een exportproduct, als nieuw erfgoed.”

“Vaker werkgroepen net als deze, zo leuk om elkaar te ontmoeten.”

“Er is echt behoefte aan een Zeeuwse Connectie voor kunstenaars en creatieven, een kunstborrel hier en elders – Rotterdam, Amsterdam.”

“Uitnodigen en open staan voor doen, in plaats van denken.”

'STARTKLARE' PROJECTEN

Zeeland op film:

De highlights van Zeeuwse films, op spannende en typerende locaties. Zoals De Slag om de Schelde, Wilde Mossels, De Storm, Michiel de Ruyter. Opnamelocaties, historische locaties. Jonge Zeeuwse filmmakers leiden je rond. Vanuit hun visie en vakkennis leggen makers uit waarom de locaties zo bijzonder zijn wat betreft historie (gebeurtenissen, personages), maar ook interessant zijn setdressing, belichting, geluidseffecten, script, soundtrack. Op enkele locaties komt de film tot leven door middel van VR.

Zeeuwse creatieven en Erfgoed Zeeland, in samenwerking met Bruutsterdam, de Zeeuwse filmhuizen, Film by the Sea, CineZee, PopaanZee, praktijkopleidingen.

Sinister Zeeland:

De zwarte pagina's van de Zeeuwse geschiedenis. Slavernij, machtsmisbruik, heksenvervolgning, bloederige veldslagen, geesten, misdrijven. Mythen en sagen van vroeger en nu. Verzameld op een interactief platform, te beleven als podcast, podwalk, crowdsourced project en/of community art: welke verhalen spoken er nu nog steeds rond, wat vertel je door aan je kinderen op herfstige dagen? Dark history, dark heritage. Met locals als gids.

Zeeuwse creatieven en Erfgoed Zeeland, in samenwerking met het Zeeuws Archief, de Zeeuwse Bibliotheek, musea, schrijvers, dichters, verhalenvertellers, Keti Koti Zeeland, het Zeeuws Genootschap.

Zeeland Ondergronds:

Verschillende tijden en plaatsen verbonden door een verrassend thema. Onbereikbare locaties. Muziek. Hardnekkige verhalen gaan de ronde over wat zich in onderaards Zeeland afspeelt, maar zijn die verhalen echt? Een fietsroute langs bunkers, onderaardse gangen en schuilkelders. Geluid- en lichtspel, installaties, virtual reality. Bezoek de opera speciaal gecomponeerd voor de crypte van de abdij, de lichtinstallatie in de WO2-bunkers, de langste ondergrondse fietstocht onder de Westerschelde. En sluit je dag af bij met een techno feest met de bekendste DJ van Zeeland in de atoomschuilkelder onder de HZ.

Zeeuwse creatieven en Erfgoed Zeeland, in samenwerking met de Provincie, archeologische diensten, HZ en UCR, Stichting Bunkerbehoud, N.V. Westerscheldetunnel.

EINDCONCLUSIES

Wat mogen we vragen van elkaar? Waar kunnen we terecht? Het zijn een wederzijdse vragen, hopelijk het startpunt voor meerdere ontmoetingen tussen erfgoedexperts en de creatieve industrie. Zodat we beter kennis kunnen maken, letterlijk en figuurlijk.

We hoorden heel vaak het grote geluk van een 'rommelige' jeugd en **plekken waar van alles mag**: een zolder, een schuur, een garage, een rommelhok. Waar muziekinstrumenten liggen, meters stof en kwasten, een oude camera die je gewoon mag gebruiken ook al weet je er helemaal niets van. Omdat familieleden en vrienden ook zo zijn begonnen. Later komt er een akoestische gitaar, een brommer, een bootje. En ga je leeftijdgenoten en gelijkgestemden ontmoeten die ook aan het "pielen" zijn geslagen.

Wat is het erfgoed van morgen? Mogen volgende generaties meepraten op hetzelfde niveau, van de onderzoeker, de beslisser? Hoe krijg je ze in beeld, aan boord? "Als je niet met een open blik durft te kijken dan blijf je steeds hetzelfde zien".

Mogen volgende generaties meepraten over het erfgoed van morgen?

De wereld verandert in een hoog tempo. Wonen, geloven, werken, leren, bewaren, liefhebben, ontspannen - dat is allemaal razendsnel veranderd en nog steeds aan het veranderen. Hierdoor is er veel behoefte aan het voelbaar en zichtbaar maken van de tijd, voor herkenning en oriëntatie in plaats van vervreemding. **Deze makers willen dateren, wortelen.** 'Hier ben ik, waar ben jij?'. Interessant is dan het onderzoeken van tradities en dromen, patronen en breuklijnen, de zijpaden, de paradoxen.

Bij vele erfgoedlijnen kwamen herinneringen boven, wensen. De groepjes vulden elkaars verhalen aan. Er was zoveel op te noemen - waarom je toch altijd een **Zeeland-ambassadeur** blijft, ook al ben je er ooit hard voor weggerend en erger je je misschien nog steeds aan een geringer voorzieningenniveau of een trager tempo. Er was veel herkenning en een collectieve verzuchting, als andere gedreven vakmensen óók uitspreken dat ze gewoon niet konden aarden in een drukke stad. Dat is toch het kenmerk van een geslaagde carrière - dat je het maakt in Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven of internationaal.

Sommige vragen kwamen steeds terug: wie bepaalt wat erfgoed is, wat erfgoed mag worden? Mogen er nieuwkomers bij om mee te praten? Al die landschappen, monumenten en objecten

moeten wel **gedragen** blijven worden **door de maatschappij**, anders raken ze verloren of zijn het starre fenomenen.

De creatieven zijn er klaar voor – benut hun intrinsieke motivatie en ambitie. Ze vinden Zeeland al mooi maar willen het nog veel mooier maken. Maar niet de hele tijd solo, vrijwillig of als te kleine klus: bouw aan een **community, de lange termijn, collectieve samenwerking**. Zodat niet steeds een enkeling er beter van wordt en de rest niet mee mag doen. Als elke betrokken maker een nieuweling meeneemt in dit proces groeit de creatieve industrie langzaam maar gestaag.

De creatieven zijn er klaar voor – benut hun intrinsieke motivatie en ambitie.

De favoriete plekken, voorwerpen, verhalen gaan vaak over herontdekkingen, anders benutten. Reizen en moeite doen is geen bezwaar: de zaken die benoemd werden zijn niet goed als kant-en-klaar pakketje aan te bieden, maar bieden juist de ruimte om **zelf iets toe te voegen**. Er is de angst dat een massapubliek het echte Zeelandgevoel kan vernietigen. En de mooiste dingen kun je niet faken, opschalen of automatiseren.

Zoals ook nu in België gaande is, zijn de deelnemers sceptisch over een starre canon. Want **kiezen is ook een vorm van uitsluiten**. Dit mag er wel in, dit niet. “Geschiedenis is van iedereen en niemand, net zoals natuur.” Er is ook een behoefte aan het verkennen van de donkere kant van Zeeland, zoals milieuproblemen, rampspoed en uitsluiting. Wat de rol van het toeval is geweest. Er mag ook aandacht zijn voor het pijnlijke, vieze, rare, verdrietige, mislukte en duistere. Anders kom je niet verder dan het platte en overbekende praatje van zon, zee en strand. Deelnemers willen inzoomen op wat tussen de kieren van de tijd is gevallen, en zo bewaard gebleven. Vaak fragmenten, flarden. Waarbij interpretaties en vrijheden, **steeds een nieuwe invulling**, zorgt voor een rijk en voor een rijk geheel. Als je vensters opent naar de wereld vliegt er ook van alles naar binnen.

Er is ook een behoefte aan het verkennen van de donkere kant van Zeeland.

Als je niets nieuws durft te zaaien (of aan laat waaien en laat groeien) komt er steeds hetzelfde gewas op. We hopen dat dit leuke project het begin is van een **breder database van deelnemers en opdrachten**, het enthousiasme bij iedereen sprak boekdelen. Het grootst is de behoefte aan een ander soort opdrachtgeverschap. Nodig mensen al helemaal in het begin uit aan tafel, betaal daarvoor, formuleer pas in een later stadium van kennisdeling en informatie-uitwisseling een opdracht. Koppel al die wervelende vormen van creativiteit. Opdrachten die lijken op een

afvinklijst (dit thema, deze maatschappelijke moetjes) blussen eerder creativiteit dan dat ze deze aanwakkeren.

Geef makers die sleutelbos.

Geef makers die sleutelbos. Luister naar ze, denk mee. En **help vanuit je eigen netwerk, expertise en kennis**: voor medewerkers van een instelling als Erfgoed Zeeland gaan hele andere deuren open dan voor een solo maker. Stel eens een spreekuur in, geef duidelijk aan bij wie je moet zijn en voor wat voor soort vragen, kennis, kwesties.

Er is enorm veel behoefte aan informatie, aan hulp, om in Zeeland te kunnen blijven werken als creatief. Zij willen ook opgenomen worden in een **'levende collectie' van vakmensen**. Stop erfgoed niet onder een stolp, met een bordje 'afblijven' erbij. Leer hoe je dingen goed kunt bewaren en onderzoeken, maar laat erfgoed ook een ontdekkingsreis zijn, dat je er mee mag spelen.

Bied mogelijkheden voor het vertellen van nieuwe verhalen, voor het uitoefenen van een vak. Ik keer nog een laatste keer terug naar het Erfgoeduniversum van Halbertsma en Kuipers: zij pleiten ervoor om erfgoed niet te zien als een deelgebied van cultuur, maar als **een fundamentele activiteit in de omgang met cultuur en natuur, waarbij objecten en handelingen van betekenis veranderen**. Erfgoed wordt zo een culturele praktijk.

DOCUMENTATIE

- Erfgoedlijnen en Zeeuwse Ankers
- Boekmanstichting 96 – Erfgoed van wie, voor wie?
- Cultuurmonitor Zeeland, jaarrapportage 2021, Boekmanstichting.
- Het Erfgoeduniversum, Marlite Halbertsma en Marieke Kuipers. 2014, Coutinho.

BIOGRAFIEËN VAN DE DEELNEMERS

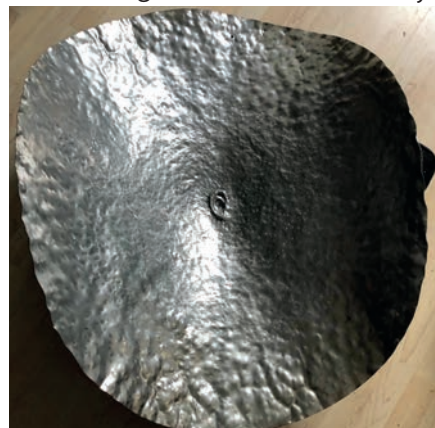
Onno Adriaanse (1991), “importzeeuw”, opgegroeid in een creatief gezin. Hij beleefde zijn middelbareschooltijd in Zeeland en ging daarna naar Eindhoven, naar de Design Academy. In 2016 startte hij een eigen bedrijf en maakt nu sculpturale meubels, kunstwerken en kunstinstallaties met Studio Onno Adriaanse. “In Brabant is veel cohesie, veel samenwerking tussen creatieven. Ik hoop dat dat in Zeeland ook steeds meer gaat gebeuren.” Onno is gefascineerd door geologische en organische processen en de vormtaal van een landschap en laat zich hier door inspireren bij het ontwerpen. Hij werkt op de scheidlijn tussen het functionele aspect en de emotionele

beleving die een ontwerp teweeg kan brengen. Zijn proces is hands-on en materiaalgericht, wat resulteert in statement-stukken met een hoog niveau van vakmanschap.

info@onnoadriaanse.nl | onnoadriaanse.nl

Noor Back komt uit Middelburg, ze heeft eerst Scalda gedaan en koos daarna voor Sint Joost in Breda. Ze zit nu in het derde jaar van de beeldende kunstopleiding. Ze werkt als grafisch vormgever maar is gegrepen door een tegenbeweging, terug naar analogoog werken. Noor begon met fotografie en is nu geïnteresseerd in installatiekunst en geluid, zo maakt ze bijvoorbeeld een

werk met klankschalen en een gigantisch oor. “Het fijne van Zeeland is dat er ruimte is om lekker herrie te maken, vrij te bewegen.”

38 noortjeback@outlook.com | [instagram.com/noorback_](https://www.instagram.com/noorback_)

Anouk van de Sande, importzeeuw, verhuisde naar Zeeland op haar 7e (Capelle Schouwen-Duiveland) en nu sinds 5 jaar gevestigd in Rotterdam. Ze deed de Design Academy, studeerde af in 2015 en is nu visuele verhalenverteller en toekomstdenker. Ze ontwikkelt concepten en doet onderzoek op o.a. het gebied van grafische vormgeving, interieur en mode. Ze begon in

de mediavormgeving maar wilde liever in 3D werken en stapte daarom over naar industrieel ontwerp. Ze studeerde af met een collectie optische prints, die ze later ook doorvoerde in een klus voor de herinrichting van het gemeentehuis van Alkmaar. Ze creëerde de identiteit en het interieur van restaurant Codium in Goes en ontwierp outfits en accessoires voor het Depot van museum Boijmans Van Beuningen. Anouk voelt zich nog steeds verbonden met Zeeland en kan die inspiratie kwijt in illustratie, film (Boer Broer - korte documentaire over haar broer) en textielkunst. Als recent project heeft ze de visuele vertaalslag gemaakt van de identiteit van de gemeente Heemskerk. Via grafische patronen voor behang en privacy folie en o.a. pictogrammen voor de bewegwijzering.

info@anoukvandesande.nl | anoukvandesande.nl

Vera Verseput (1990) is geboren in Zierikzee en in Zonnemaire opgegroeid. Haar vader Jaap Verseput organiseerde diverse festivals op Schouwen-Duiveland. Vera deed een illustratieopleiding in Rotterdam, aan de Willem de Kooning Academie. In Gent herontdekte ze

haar liefde voor tekenen, met dank aan de KASK, de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. In Amsterdam kon ze helaas geen geschikte woning vinden. Ze haalde haar Franse man over om naar Zeeland te verhuizen. Dat duurde wel vier jaar. “Op culinair gebied is het een match en qua natuur ook. Je kunt wel in een dorp dichtbij de Randstad gaan zitten, maar voor mij was het simpel: dan liever helemaal terug naar Zeeland, want daar is het gewoon echt mooi.” Ze deed de BIK opleiding (beroepskunstenaar in de klas) en geeft nu les op scholen.

post@veraverseput.nl | veraverseput.nl

Mila Haak (2000) is geboren in Middelburg en doet de opleiding writing for performance. Ze is schrijfster, documentaire- en podcastmaakster, op zoek naar nieuwe vertelvormen. Ze heeft een liefde voor non-fictie, beeld en taal en combineert deze vormen vaak: zo wisselt ze proza af met documentairebeelden en toneel. Ze schrijft graag in cafés en gaf zichzelf een jaar om te ontdekken wat ze wil vertellen.

mila@haakenvisser.nl | [instagram.com/mila.maakt](https://www.instagram.com/mila.maakt)

Catharina Clement (1998) is componist en een echte Zeeuw, afkomstig uit Middelburg. Ze combineert beeldende kunst, tekst en theater met muziek. Catharina werd op University College Roosevelt geïnspireerd door de mix van het academische en praktische: kunstgeschiedenis,

muziekwetenschap en klassieke compositie. Na haar bachelor op UCR rondde ze haar master af in muziekwetenschap op de Universiteit van Amsterdam, waarbij zij zich richtte op verboden

muziek tijdens de Tweede Wereldoorlog. Nu studeert zij compositie aan het Conservatorium van Amsterdam bij Willem Jeths en Meriç Artaç. Ze schrijft klassieke muziek (vocale muziek, werken voor kleine ensembles, maar ook orkest en opera) en studeert daarnaast als bijvak zang bij Sasja Hunnago. Ze woont in een kunstenaarshuis, samen met andere artiesten, musici en beeldend kunstenaars – mensen van boven de 60 en onder de 30: “een geweldige mix met veel reuring.”
catharina.clement@hotmail.com | YouTube @catharina.clement

Lara Zwaan is modeontwerper met haar eigen merk ZWAAN. Ze werkt zo duurzaam mogelijk en wil tijdloze stukken maken. Met een minimale hoeveelheid afval (ZWAAN mini is voor babykleertjes). Ze komt uit Biggekerke, studeerde modedesign in Düsseldorf. Lara vond het

lastig een master te kiezen, alles was leuk en fascinerend. Ze zette de stap om voor zichzelf te beginnen, uit liefde voor ambachtelijkheid. Ze houdt alle productiestappen in eigen hand, van ontwerp tot het afleveren. Zeeuws schortenbont inspireert, maar ook de wens om niet te verspillen. Stukken moeten ook comfortabel zijn. “Met een eigen label moet je eigenlijk in Parijs zijn, maar ik vind het daar slechts een paar dagen leuk. En als je er toch niet kunt wonen, dan maakt het niet uit waar je woont. In Middelburg kan ik alles zelf doen en word ik blij van de enthousiaste reacties van klanten, het kan lekker kleinschalig en persoonlijk blijven.”

info@lzwaan.com | lzwaan.com

Boaz Timmermans komt uit Middelburg, studeerde audiovisuele techniek in Bergen op Zoom. Daarna deed hij een fotografieopleiding in Antwerpen, waar hij zeven jaar heeft gewoond. Hij miste Zeeland: de rust, en huizen die betaalbaar zijn. Nu is hij fotograaf en beeldtechnicus bij live tv uitzendingen. (o.a. nationale en internationale sportuitzendingen maar ook studiprogramma's) Samen met zijn partner Kioni Papadopoulos runt hij Fos Fotografie, gespecialiseerd in portretfoto's, reportages, bruiloften en persfotografie. Ze maakten samen de documentaire film Train Travellers, een reportage van vijf weken lang door Europa reizen per trein.

Kioni Papadopoulos werkte voor de Gazet van Antwerpen als freelancer. Daar studeerde ze fotografie en deed ook bedrijfsreportages. Ze kwam in Middelburg terecht omdat ze terug wilde naar de zee, een belangrijk element van haar Griekse achtergrond (ze woonde tot

haar zeventiende in Athene). “In Zeeland is iedereen vriendelijk en het landschap is er mooi. Antwerpen vond ik vooral heel zakelijk en snel, gehaast.” Kioni studeert nu voor wiskundedocent:

ze wil parttime fotograaf zijn en parttime lesgeven. Een mooi project was de documentaire Train Travellers, samen met haar partner Boaz. “Als je op reis gaat met het vliegtuig, wat mis je dan allemaal voor landschappen, ervaringen?” Ze trokken vijf weken door Europa per trein. Kioni presenteerde de film en interviewde de mensen die ze ontmoetten op deze complexe reis.
boaz@fosfotografie.com | kioni@fosfotografie.com | fosfotografie.com

Indi Starrenburg: is in Vlissingen geboren, studeert nu animatie en grafische vormgeving bij Curio in Breda. Ze is geïnteresseerd in media-vormgeving en verschillende vormen van animatie. Deed stage op het Badhuis bij Martien en zet nu stappen als startend tattoo-artist.
indistarrenburg@gmail.com

Louis Hector is geboren in Tholen en studeerde illustratie op Sint Joost in Breda. Hij deed een master in animatie en raakte geïnspireerd door natuur en cultuur, door alle internationale studenten die ook op die opleiding zaten, onder andere uit Taiwan. Hij woonde zes jaar in Brabant

maar ging terug naar Tholen omdat hij zijn vrienden en de gemoedelijkheid miste. Hij werkt als illustrator en animator en vindt het een uitdaging om pakkend educatief materiaal te maken, “ingewikkelde informatie in hapklare, lekkere brokjes.”

info@louishector.nl | louishector.nl

Matthijs Vuijck (1995) is Middelburger. Hij studeerde fotografie aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent en studeerde cum laude af. In Johannesburg voltooide hij een bachelor in film & television aan de University of Witwatersrand. Hij gebruikt graag VR in experimentele documentaires en werkt dan nauw samen met developers. Matthijs is heel nuchter opgevoed, ziet

de wereld wel een beetje als een openluchttheater. “In Zeeland is niet veel, dan ga je automatisch over de zee staren en nadenken wat er nog meer is. Voor mij is het een drang geworden, om mijn horizon te verbreden.” De gezamenlijke afstudeerfilm uit Zuid-Afrika, Sikelela Tapes, werd geselecteerd voor de ‘Frontlight’ competitie van IDFA Amsterdam en ging in wereldpremière op het Zanzibar International Film Festival (ZIFF) in Tanzania.

matthijs.vuijk@hotmail.com | matthijsvuijk.co

Wouter van de Watering is filmmaker, maar wel met een grote liefde voor fictie. Hij kreeg creativiteit van zijn moeder mee en het ondernemersinstinct van zijn vader. Hij maakte al vroeg YouTube filmpjes, “met mijn oma als trouwste fan”. Wouter wilde meer doen met theater maar ook met grafisch ontwerp. Hij werd niet aangenomen op een acteursopleiding, hij bleek meer een maker/bedenker dan een doener/speler. “Mijn rol was die van regisseur, je lekker overal mee bemoeien”. Hij studeerde cum laude af en werkte een tijd in Hilversum. “Een rotstad, ik ging echt gillend naar huis. Ik ben hartstikke woke voor een dorpeling, maar ik miste daar het vriendelijke, normale”. Hij heeft nu een eigen bedrijf, Bigboy Film, waarmee hij graag lokale verhalen vertelt.

Thomas Deurwater komt uit Steenbergen en kreeg een camera van zijn ouders. Hij werd verliefd op filmen en alles rondom techniek. Hij moest een studie kiezen en probeerde Sint Joost in Breda. Daar ontdekte hij dat hij weliswaar creatief was, maar niet artistiek. Daarom koos hij een studie bedrijfseconomie, maar film bleef aanwezig in zijn leven. Na zijn studie in Breda keerde hij terug naar Steenbergen, voor de rust en de gemoedelijke sfeer. Hij las in de krant over videobedrijf Bigboy Film en zocht contact. “Ik had een betere camera dan de rest, dus daarom mocht ik er bij.” Drie van de vijf Big Boys komen uit dezelfde vriendengroep. De naam herinnert aan de kleine jochies die ze ooit waren en nog steeds zijn. “Graag een beetje tegen dingen aanschoppen, de blik van een stout kind die de meeste mensen verliezen maar wij niet.” Humor blijft een belangrijk element van het film- en scriptwerk.

wouter@bigboyfilm.nl | thomas@bigboyfilm.nl | bigboyfilm.nl

Nanda Raemansky woont dertig kilometer voorbij het laatste station van Zeeland, in het Zeeuws-Vlaamse Eede, waar nog geen duizend mensen wonen. Ze is beeldend kunstenaar sinds 2004, net als haar vader. Nanda groeide op in een anarchistische familie, waar altijd kunt, muziek

en lol aanwezig was. Ze deed een opleiding aan de Vrije Academie in Den Haag, daarna een deeltijdsopleiding in Gent en daar ontdekte ze experimentele schilderkunst, mixed media. Nanda is altijd bezig met kunst maar denkt ook praktisch: ze maakt schoon, doet inpakwerk en werkt als bewaker. “Door nachtwerk kan ik overdag aan mijn kunst werken.” Ze was de winnaar van het Gouden Palet van de Kinderkunstweek, maakt multidisciplinaire installaties waarbij ze het thema ‘vrijheid’ onderzoekt. Waarin het digitale analoog wordt en andersom. Nanda bouwt aan een eigen residentie en is gekozen als artist-in-residence bij Leeuwenpoort, de nieuwe postacademische kunstopleiding in Zeeland.

raemansky@hotmail.com | raemansky.com

Aron Ludikhuijze is opgegroeid in Middelburg en woont in Utrecht. Hij wil filmregisseur worden, al van jongs af aan. “Dat nam ik heel serieus, serieuzer dan school.” Hij maakte als achtjarige zijn eerste film en begon op zijn achttiende een eigen bedrijf als freelancer in Zeeland. “Maar als je Hollywoodfilms wil maken is het soms wat lastig om dat in Zeeland te doen.” Hij deed

verschillende filmklussen. “Er was vraag genoeg, maar ik begon de diepgang te missen.” Daarom ging hij naar Utrecht, naar de filmopleiding, maar dat was niet wat hij er van had verwacht. Dus koos Aron voor Literatuurwetenschappen aan de UU, hij zit nu in het vierde jaar. Hij bedacht een YouTube reeks, Het Onmogelijke Shot, waarbij hij befaamde en beruchte Hollywoodscenes namaakt. Liefst in Zeeland, op een stil landweggetje, maar vaak lukt dat niet. Hij nodigt experts uit, stelt vragen, strikt geweldige acteurs. Een mooie manier om aan connecties te komen en zijn technische kennis over film uit te breiden. Zijn eerste lange film is Too Many Holes (2017).

aftm@live.nl | Youtube @AronLudikhuijze

Thirsa Minnaard is muziekproducer van techno, pop en dance en heeft sinds vijf jaar een eigen label. Al op jonge leeftijd begon ze met muziek maken, met dwarsfluit en zingen. Later ontdekte ze computerprogramma's waarmee je muziek kon maken. Ze is autodidact maar heel leergierig, stond op het Amsterdam Dance Event. Thirsa studeerde nog even verpleegkunde maar is

daar heel hard weggerend. Ze woonde in Arnhem maar verhuisde recent naar Rotterdam. Haar platenlabel heet Mystery Freedom Records en zelf opereert ze onder de naam Tessa Maynard. Ze deelt graag haar kennis, werkt samen met (inter)nationale producers en wil andere vrouwelijke producers en dj's helpen: “het is belangrijk dat vrouwen een grotere rol krijgen in de muziekindustrie.”

thirsa@mysteryfreedom.com | mysteryfreedom.com

Martien Luteijn is afkomstig uit Rilland. Hij koos ervoor om “zo ver mogelijk van Zeeland vandaan” te studeren. Dat werd de kunstacademie met als richting modevormgeving in Maastricht, en later de HKU. Martien werkte in Duitsland bij producent van plastic design, met een eigen drukkerij.

Met zijn partner verhuisde hij terug naar Zeeland, uit liefde voor eten en goede ingrediënten. Ze hadden restaurant Zuidwester op de Markt in Middelburg. Daarna zette Martien een eigen bureau op in vormgeving en positionering. Werkplek is Het Badhuis, als voorzitter van de stichting zorgt hij voor stageplekken en samenwerkingen. Hij is ook vrijwilliger bij Cinema Middelburg en werkt met veel plezier elk jaar aan de Kinderkunstweek.

mwluteijn@gmail.com | martienluteijn.nl

Marloes Matthijssen is geboren in Bergen op Zoom en werd verliefd op een Zeeuw, dus ging ze bij hem wonen in Goes. Ze studeerde Germaanse talen in Antwerpen en koos na een jaar voor een studie kunst en cultuurwetenschappen aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Ze werkte voor Erfgoed Zeeland, tekende verhalen op van vrijwilligers en professionals die museumcollecties beheren, hielp in een monsterproject vele musea met digitaliseren en automatiseren. In 2010

begon ze voor zichzelf als ZZP'er in copywriting en communicatie. Er kwamen opdrachten in food, kunst en cultuur, zorg en innovatie, maar ook ghostwriting opdrachten. Marloes was jarenlang culinair recensent voor de PZC, won een prijs voor het beste Nederlandstalige eroticaverhaal en is nu bezig aan een roman voor uitgeverij Cossee.

marloes@elizee.nl | elizee.nl

TIPS VAN DE MAKERS

de inofficieële best of van Zeeland

Aardenburg Sint Baafs
Anywave
De Baaierd
Badhuis Middelburg
Boer Broer documentaire
BoerenBioscoop
Boer Vos - Henk Vos opnamestudio en oefenhokken in
Souburg
Bommenede
Borssele de Kaloot
Broeder Dieleman
Café Het Verdrongen Land
CineCity
Cinema Middelburg
CineZee
City of Dance
Club Cinema
COC
Tamara Dees
Deltawerken
Marinus van Dijke
Dishoek strand
Dockwize
EEF
Film by the Sea
Foodcurators
de bus naar Gent
Giro de Picnic
Goes Slot Oostende
Grevelingen
Sebastiaan den Herder vintage
Het Hoompje, Sluis
Hotel De Milliano Breskens
Houtzaagwerf
HZ atoombunker
Jacomien Kodde
Kinderkunstweek
Kipvis
KFA Kunstenfestival Aardenburg
Kunstschouw
Eva Langerak
Ledeltheater Oostburg
MAS
Piet Mondriaan
Oranjezon
Ouwerkerk
Park Poëzie
De Piek
De Pit
Plompe Toren Koudekerke
Podium Reimerswaal
Popsport, Pop aan Zee
Marieke Polderdijk
Carien Poissonnier
Saar Swinters
Saeftinghe
Seafarm
Serooskerke goudschat (podcast)
SmithArt Middelburg
De Spot
Terneuzen Stadhuis
Charley Toorop, Jan Toorop
Veerse Meer
Verbeke Foundation
Verdrongen dorpen en steden
Vleeshal
Vlissingen strandcultuur
De Vrijbouter
Watersnoodmuseum
Wendy's Goes
WIM
Yerseke mossels en oesters
Zeeland Nazomer Festival
Zeeuws Museum
Zonnemaire Buitengewoon en Club Z

Marloes Matthijssen | marloes@elizee.nl | elizee.nl | 06 12 02 29 48

Martien Luteijn | mwluteijn@gmail.com | martienluteijn.nl | 06 10 84 33 82

